

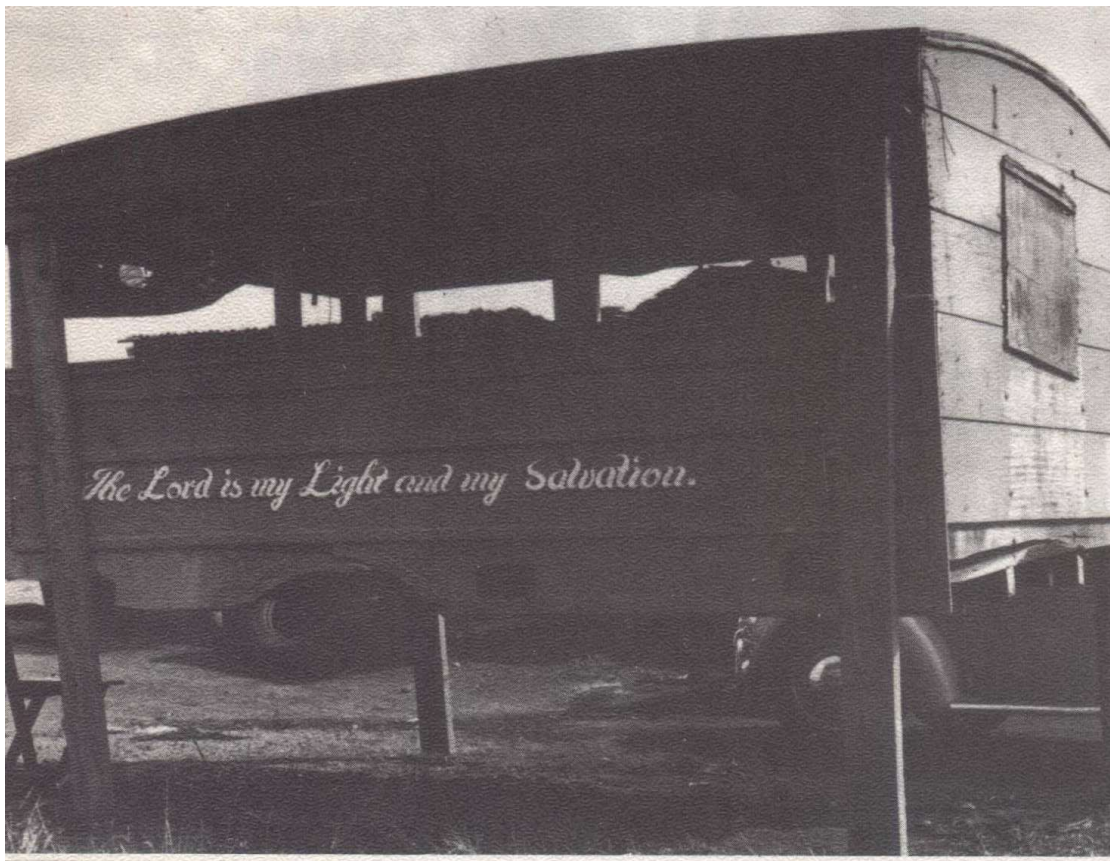
GEHEIME BOODSCHAPPEN IN BEELD

Harry Leyten

Begin jaren zestig bestond het openbaar vervoer in veel Afrikaanse landen vooral uit *Mammy lorries*, Bedford trucks waarvan de achterbak was vervangen door een houten constructie, breder en hoger dan de oude bak, en voorzien van brede planken die dienden als zitplaatsen. Zij dankten hun naam aan het vervoer van vrouwen naar en van de markten. De voorkanten van deze *Mammy lorries* waren beschilderd met een leuze of met een spreuk. Soms stond er alleen maar op *Patience* (Geduld) en alleen wie de chauffeur persoonlijk kende, wist wat hij ermee bedoelde.

Op een andere lorry stond bijvoorbeeld *Good Uncle* als uiting van dankbaarheid aan de goede oom die voor de chauffeur de aanschaf had voorgefinancierd. Maar opeens reden er lorries met Bijbelse spreken. Zo was er een chauffeur die op de voorkant van zijn lorry had geschilderd:

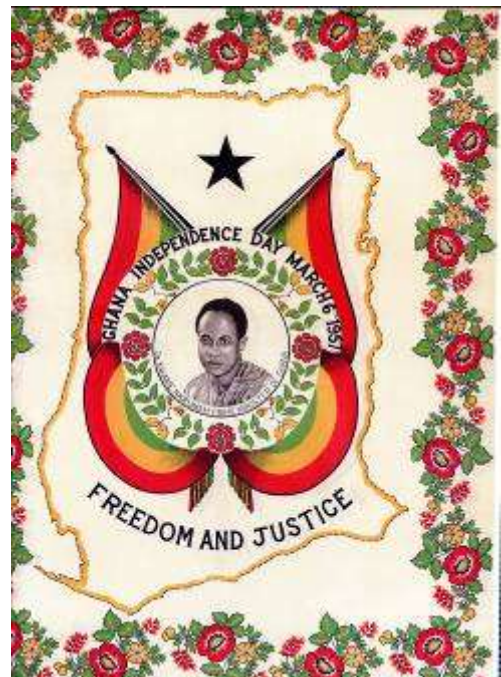

The Lord is my Saviour (de Heer is mijn Redder). Een andere lorry droeg slechts de titel *Psalm 23* (waarvan de eerste regel luidt: Mijn herder is Jaweh; het ontbreekt mij aan niets).

Mensen die de chauffeurs niet kenden, dachten dat de man op deze manier uiting gaf aan zijn religieuze gevoelens. Er waren ook mensen die schamperden, dat de autobanden versleten waren of dat de remmen niet meer goed werkten en dat de chauffeur reden had om op de Heer te vertrouwen als zijn redder in de nood. Tot op een dag een vriend, waarvan ik wist dat hij fel tegen Kwame Nkrumah was, mij apart nam en mij toefluisterde: "De chauffeur wil je doen geloven dat hij een vroom christen is, door die tekst op zijn lorry te schilderen. Maar als hij die tekst zelf zou uitspreken zou hij de klemtoon leggen op het eerste woord, dus: de Héér is mijn Redder, en niet Kwame Nkrumah."

Zo groeide er een geheimtaal in Ghana, die alleen bekend was bij die goede verstaanders.

Toen Jerry Rawlings aan de macht kwam bracht de GTP (Ghana Textile Printing, de dochteronderneming van Vlisco in de stad Tema) een nieuw dessin op de markt, waarin een portret van de intussen

Kwame Nkrumah
(Foto J. v. d Heijden, © dessin Vlisco)

gerehabiliteerde Kwame Nkrumah naast dat van Rawlings te zien was. Vrouwen die deze omslagdoeken droegen gaven daarmee aan, dat zij de nieuwe machthebber steunden.

Zwijgen is een kunst

In geheel Afrika is de norm, dat men respect toont voor een medemens, en vooral voor een oudere of iemand met gezag. Dit houdt in dat je negatieve dingen die je over die ander denkt, niet hardop mag zeggen. Wie zijn mond toch open doet, wordt beschuldigd van belediging en het aantasten van de goede naam van de ander. Wie laat merken het oneens te zijn met de wijze waarop een dictator het land regeert, riskeert zijn leven. Wie lijdt onder het geroddel van medeminnaren, kan het slachtoffer worden van de jaloezie en kan beter zwijgen. Het verzwijgen van jaloezie en haat, van seksuele gevoelens, van frustraties om een ontrouwe echtgenoot, is een opgelegde norm, maar er is ook tot een kunst geworden, een kunst om via een geheimtaal, via non-verbale communicatie aan anderen een signaal af te geven. Maar het is van groot belang, dat dit signaal multi-interpretabel is, dat wil zeggen: er dienen verschillende lagen van interpretatie van het signaal mogelijk te zijn. Dit gebeurde op voortreffelijke wijze in het gebruik van de Bijbeltekst op de *Mammy lorry*. Voor de oppervlakkige lezer en voor de politieagent was er de uitleg van de vrome christen, terwijl er voor de goede verstaander, in dit geval de tegenstanders van Kwame Nkrumah, een boodschap van verzet te lezen was.

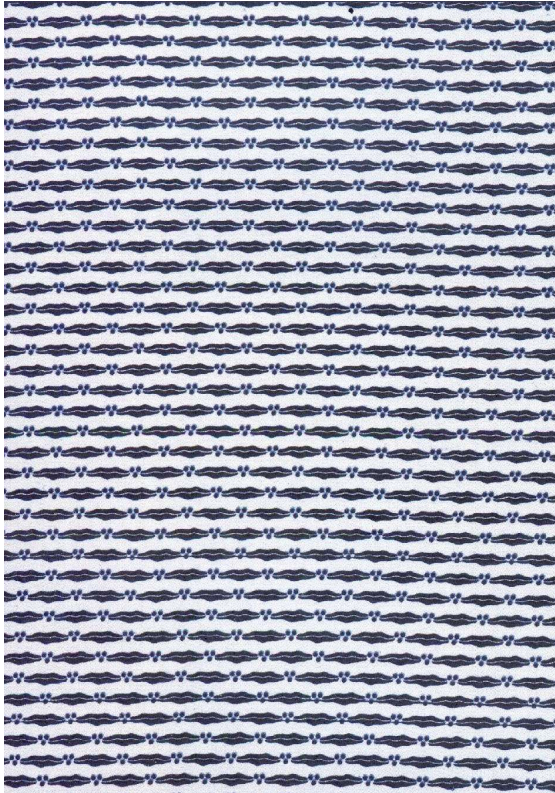

La family/ happy family 1905 Kloek
omgeven door haar kuikens
(Foto J. v. d Heijden, © dessin Vlisco)

Model heeft jurk met dessin La family/
happy family aan.
(Foto J. v. d Heijden, © dessin Vlisco)

Dutch Wax Prints hebben, zonder daarvoor ooit bedoeld te zijn geweest, een opvallende rol gespeeld in deze cultuur die enerzijds de mens verplicht te zwijgen en tegelijkertijd zoekt naar middelen om een signaal af te geven aan de goede verstaander, van wat de draagster

"Lips" Mon, marie est capable
(Wim van Heeswijk 1953)
(Foto J. v. d Heijden, © dessin Vlisco)

Six Bougies, (1940 Dries van de Ven)
(Foto J. v. d Heijden, © dessin Vlisco)

van de *pagne*¹ in haar hart voelt. Het is al tientallen jaren bekend bij Vlisco², dat sommige dessins beter lopen dan andere en dat ze beter lopen naar mate zij een naam meekrijgen, die andere vrouwen aanspreekt. Het is vaak niet duidelijk voor Vlisco wat die naam voor dubbele bodems heeft. Voor een groot deel heeft dit te maken met het gegeven dat het een geheimtaal is. Wie aan een andere vrouw met een bepaald dessin (bijvoorbeeld een dessin met een seksueel geladen signaal) vraagt naar de betekenis ervan, krijgt waarschijnlijk niet de geheime boodschap als antwoord. Het is immers een geheimtaal en het geheime signaal is niet voor ieders oren. Neem het bekende dessin van de kloek, omgeven door haar kuikens en in de hoek de kop van een haan (zie afb.). In Ivoorkust staat het bekend als 'La famille', in Ghana als 'Happy Family' 1905. Veel mensen zullen genoeg nemen met deze sympathieke uitleg, maar een diepere betekenis, het signaal dat alleen voor de goede verstaander duidelijk is, wijst naar de haan, die afgebeeld is met alleen zijn kop en zonder lijf. De geheime boodschap luidt dan: de haan (mijn echtgenoot) is seksueel tot niets in staat, de kloek (ik) is beschikbaar voor een andere 'haan'.

Een ander dessin heet 'Lipssss' (zie s/20). Het toont een eindeloos herhaald dessin van golfjes (die men als lippen kan zien), afgewisseld met drie zwarte puntjes. Voor de

¹ Pagne is Franse woord voor Omslagdoek

² De afkorting Vlisco staat voor Peter Fenterner van Vlissingen en Compagnie

oppervlakkige beschouwer hebben de lippen een romantische connotatie, maar het diepere signaal wijst naar de drie puntjes, die gezien kunnen worden als drie 'ballen' en verwijzen naar groot seksuele potentie. Dit dessin wordt ook genoemd 'Mon marie est capable', maar de vraag is waarom een vrouw zou opscheppen over de potentie van haar echtgenoot. Zou zij niet eerder willen suggereren dat zij op zoek is naar een liefhebbende partner (de lippen), die tegelijk seksueel potent is en haar kinderen kan geven?

Een indrukwekkend dessin is 'Six Bougies' 1940(zie afb.) De naam die ermee vereenzelvigd wordt, is : 'mijn man heeft een prestigieuze, zes cilinder auto', en met die betekenis kan iedereen leven, maar de diepere betekenis zou kunnen zijn: ik ben een (seksueel) sterke vrouw, die wel zes mannen (zes bougies) aan kan.

Vogelkooitje: Si tu sors je sors 1978
(N. Jeurgens)
(Foto J. v. d Heijden, © dessin Vlisco)

Het dessin van een vogelkooitje dat openstaat en waaruit een vogel wegvliegt (afbeelding), is een vrolijk tafereeltje, maar de draagster van de doek geeft een geheim signaal aan haar echtgenoot: 'als jij denkt dat ons huwelijk een vogeltje is en dat je naar hartenlust in en uit kunt vliegen, dan verlaat ik de kooi ook; je zoekt maar een ander'. De naam waaronder dit dessin bekend is, is veelzeggend: "si tu sors, je sors" ('als je weggaat, ga ik (ook) weg.'). Het dessin dat de omslag van dit boek siert, is evenwichtig en rustig, het straalt een zekere chic uit. Maar de geheime boodschap is bedoeld voor een medeminnares en ligt vervat in de naam 'L'oeil de ma rivale'. De draagster van deze *pagne* zegt hiermee, dat ze de jaloerse blikken van haar rivale heeft opgemerkt en waarschuwt tegelijk: 'waag het niet om onbesuisde stappen tegen mij te ondernemen'.

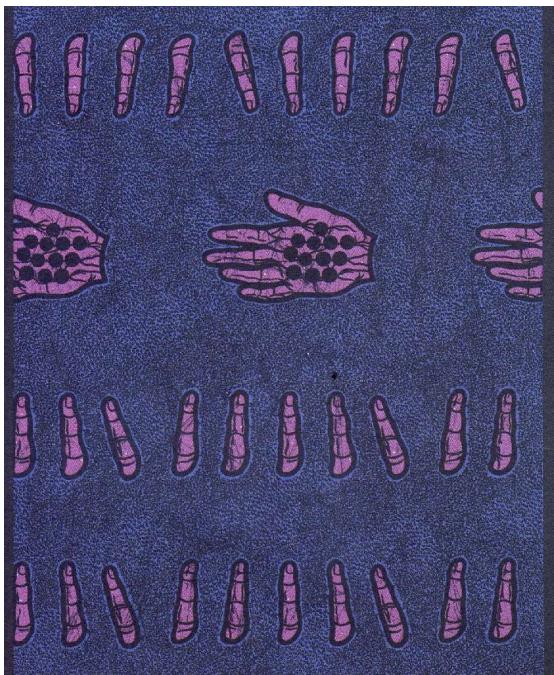
Een vergelijkbare boodschap ligt vervat in het dessin van de twee pauwen, die tegenover elkaar zitten (zie afbeelding) . De waarschuwing aan een medeminnares is: 'ik zie wel hoe je omgaat met mij, hoe je mij zwart maakt bij onze geliefde; gedraag je niet zo jaloers, anders zal ik laten zien wat ik waard ben.'

Jalousie, circa 1955

(Foto J. v. d Heijden, © dessin Vlisco)

Eendracht maakt macht

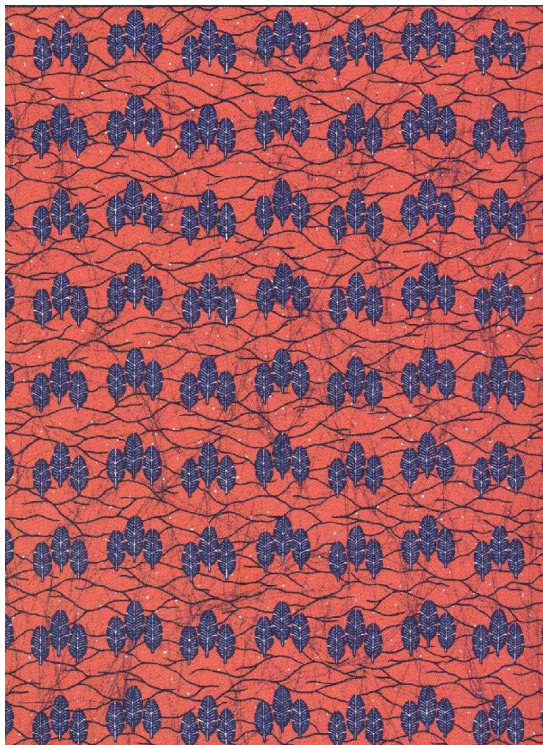
HKM "La main "1905" Vingerkootjes

(Foto J. v. d Heijden, © dessin Vlisco)

Dessins die doelen op de wijze waarop mannen met macht omgaan, zijn ook bekend. Soms zijn zij van meer algemene aard en is niet duidelijk of zij betrekking hebben op een concrete situatie, bijvoorbeeld in de landelijke of plaatselijke politiek of in de familie sfeer. Een dessin toont een hand, omgeven door losse vingers, die enigszins lijken op vingerkootjes (zie afbeelding). Het dessin draagt de naam 'La main'. De boodschap aan machthebbers: 'je denkt dat je het alleen kunt doen, maar dan ben je als een los vingerkootje; alleen als de vingers samen werken als deel van de hand, zijn zij in staat iets te bereiken.'

Dat is ook de boodschap van het dessin met de naam 'Fallen tree' (zie s/19): 'de boom die in het bos staat, te midden van andere bomen, valt niet om; het is de boom die alleen staat, die de storm niet kan trotseren en omvalt.'

Een dessin waarvan bekend is, dat het een politiek *statement* was en bedoeld was tegen drie eigenmachtig opererende, corrupte ministers in Ivoorkust kreeg de naam: 'trois ministres' (zie afbeelding). Het onschuldig ogende dessin toont drie identieke, lieve blaadjes, dicht bij elkaar, maar zonder tak of boom. Ze staan daar afgebeeld alleen, zonder enige omgeving of context.

Trois Ministress, 1952 (Dries van de Ven)
(Foto J. v. d Heijden, © dessin Vlisco)

"Fallen tree" 1905
(Foto J. v. d Heijden, © dessin Vlisco)

Sommige dessins dateren nog uit de negentiende eeuw en hebben hun oorspronkelijke boodschap verloren. Maar juist vanwege hun grote ouderdom dwingen zij respect af. Vrouwen, die na het overlijden van hun moeders of grootmoeders, de ijzeren kisten openen waarin de omslagdoeken werden opgeborgen, komen soms deze oude doeken tegen. Dit leidt van tijd tot tijd tot verzoeken aan Vlisco om deze oude dessins opnieuw te drukken en op de markt te brengen.

Een dergelijk oud dessin staat nu bekend als 'Faithful husband' (trouwe echtgenoot). Het toont een groot hart met daarin een portret omgeven door een cirkel van kleine harten, ieder ook met een portret. Het lijkt een romantisch beeld te schetsen, maar de diepere boodschap is: 'ik (de draagster van de doek) heb een heel groot hart en toch ben ik alleen. Ik wil graag trouwen; wie komt er in mijn hart?' Een bijzonder aspect van dit zeer oude dessin is, dat het in de negentiende eeuw in Engeland is ontworpen als eerbetoon aan Koningin Victoria (die regeerde van 1850 tot 1901). In het grote hart was een portret van de koningin getekend; de kleine harten die als een cirkel om haar heen waren getekend, stelden haar koloniën voor, met het grote hart verbonden door koorden (deze zijn op het huidige dessin afwezig). De oorspronkelijke boodschap van politieke loyaliteit verloor zijn functie na het overlijden van de Koningin en zeker toen de koloniën onafhankelijk waren geworden. Het dessin, nog steeds populair, heeft een nieuwe betekenis gekregen.

Faithful, husband 1963, Piet Segers herdruk

(Foto J. v. d Heijden, © dessin Vlisco)

Een ander oud respectabel dessin is ABC (zie afbeelding), waar de letters van het alfabet op een fraaie manier zijn gerangschikt. Een eeuw geleden was het populair bij vrouwen die met deze doek wilden aantonen dat zij naar school waren geweest en konden 'lezen en schrijven'. Nu leeft die behoefte niet meer zo sterk bij vrouwen. Maar omdat zij deze oude doeken hebben gevonden in de nalatenschap van hun moeders en grootmoeders, is het een eerbetoon aan de vrouwen die hen voorgingen.

ABC desssin 1966

(Foto J. v. d Heijden, © dessin Vlisco)